

Ottomans at the Battle of Châldiran, or not ?", *Irano-Turkic Cultural Contacts in the 11th-17th Centuries* (haz. Éva M. Jeremiás), Piliscsaba 2003, s. 217-231; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Şah İsmail'in Zevcesi Taclı Hanım'ın Mücevheratı", *TTK Belleten*, XXIII/92 (1959), s. 611-619; Şehabeddin Tekindağ, "Yavuz'un İran Seferi", *TD*, XVII/22 (1967), s. 62; Selâhattin Tansel, "Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezid Hakkında Bazı Mütalaalar", *TTK Belleten*, XVII (1963), s. 230-233; Semavi Eyice, "Tâcizâde Tevkii Câfer Çelebi Camii", *TKA*, XXXIV/1-2 (1998), s. 55-63; J. R. Walsh, "Çaldırân", *EL²* (ing.), II, 7-8; Müjgan Cunbur, "Ca'fer", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2002, II, 375-376.

İSMAİL E. ERÜNSAL

TÂCİZÂDE SÂDİ ÇELEBİ

(ö. 922/1516)

Âlim ve münşî.

Amasya'da doğdu. Amasya'da Şehzade Bayezid'in defterdarı olarak hizmet etmiş ve Amasya seraskerliği görevinde bulunmuş olan şair, münşî ve hattat Tâci Bey'in oğlu, Tâcizâde Câfer Çelebi'nin kardeşidir. Muhtemelen Bursa'da Kadızâde Kâsım ve Hacıhasanzâde gibi hocalardan ders aldı. Bursa'daki Gazi Murad Medresesi'ne müderris oldu. 897-906 (1492-1501) yılları arasında Bursa'da bulunduğu mecmuasındaki bazı kayıtlardan anlaşılmaktadır (*Sa'dî Çelebi Mecmuası*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3258, vr. 62^b-64^a, 70^b-71^a, 93^b-94^a, 102^{a-b}, 106^b-108^a). 909 (1503-1504) yılından önce İstanbul'a gitmiş olmalıdır. *În'âmât Defteri*'ndeki (s. 17) Cemâziyelevvel 909 (Kasım 1503) tarihli bir kayıtta Sâdî Çelebi'den Ali Paşa Medresesi müderrisi diye söz edilmiştir. Bir süre sonra Semâniye medreselerinden birine tayin edilen Sâdî Çelebi'nin muhtelif vesilelerle Sultan Bayezid'e kasidele sunduğu yine in'âmât defterindeki kayıtlardan öğrenilmektedir (s. 254, 375). Sâdî Çelebi, Câfer Çelebi 921'de (1515) Yavuz Sultan Selim tarafından öldürülünce naaşını Fener sirtlarında ağabeyinin yaptırdığı mescidin hazîresine defnetti. Kaynaklarda Sâdî Çelebi'nin hayatının sonuna kadar İstanbul'da kaldığı, bir ara hacca gittiği, dönüşünde 80 akçeyle emekli olduğu belirtilir. Vefatında Balat'ta inşa ettirdiği sıbyan mektebinin bahçesine gömüldü.

Sâdî Çelebi'nin Arapça şiirleri, düşürdüğü Arapça, Farsça ve Türkçe tarihleri, çeşitli vesilelerle yazdığı mektupları *Sa'dî Çelebi Mecmuası* olarak adlandırılan bir derlemede bulunmaktadır. Mecmuadaki Arapça şiirleri divan tertibinde ise de tam

değildir. Tezkirelerde Sâdî Çelebi'nin Türkçe şiirlerinden bazı örnekler yer almakla birlikte daha ziyade Arapça şiirler yazdığı görülmektedir. Tezkire müellifleri bu şiirlerin ağabeyi Câfer Çelebi'nin Arapça şiirlerinden daha üstün olduğunu kaydeder. Kınalızâde Hasan Çelebi, Sâdî Çelebi'nin inşâda da Câfer Çelebi'yi geçtiğini söyler. Câfer Çelebi'nin öldürülmesinden kısa bir süre sonra Mısır Sultanı Kansu Gavri'ye bir mektup gönderilmesi gerektiğinde Sâdî Çelebi saraya çağırılmış, yazdığı mektup çok beğenildiği için Yavuz Sultan Selim kendisine 30.000 akçe ihşanda bulunmuş ve günlük ücretini 30 akçe arttırmıştır (Âşık Çelebi, vr. 157^a). Sâdî Çelebi'nin kaleme aldığı resmî mektuplar dışında mecmuasında Câfer Çelebi'ye Bursa'dan yazdığı özel mektupları da vardır. Genellikle ayrılıktan şikâyet edilen bu mektuplarda onun samimi ve hisli bir ifade kullandığı görülür.

Tâcizâde Sâdî Çelebi medreselerde okutulan bazı ders kitaplarına hâşiye ve şerhler yazmıştır. Taşköprizâde'ye göre Seyyid Şerif el-Cürçânî'nin *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-miftâh*'ına ve Sadrüşşerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'sinin "şehid" bölümüne hâşiyesi vardır. Ayrıca *'Akâ'idü'n-Neseî'yi* Arapça olarak nazmetmiştir (TSMK, III. Ahmed, nr. 1777). Kâtib Çelebi, bu eserlerden başka Sâdî Çelebi'nin kaleme aldığı Vezir Ali Paşa vakfiyesinin dünyada az görülen metinlerden olduğunu ve onun Arapça inşâda mâhir kabul edildiğini bildirir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2025). Kınalızâde Hasan Çelebi de Ali Paşa'ya yazdığı vakfiyenin eşsiz olduğunu söyler (*Tezkire*, I, 464). Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Târîhi*'nde (I, 13) Sâdî Çelebi'nin Amasya şehrinin güzelliklerini tasvir eden *Hayrû'l-ahlâm* adlı bir eser yazdığını kaydeder. Sâdî Çelebi'nin bazı mektupları Necati Lugal ve Adnan Erzi tarafından neşredilmiştir (*Tâci-zâde Sa'dî Çelebi Münşeâtı*, İstanbul 1956).

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'dî Çelebi Mecmuası, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3258, vr. 62^a-64^a, 70^b-71^a, 93^b-94^a, 102^{a-b}, 106^b-108^a; *În'âmât Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 0.71; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 298; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 325-326; Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-şuarâ*, vr. 157^a; Latîfî, *Tezkiretü'ş-şuarâ ve tabsiratü'n-nuzamâ* (haz. Ridvan Canım), Ankara 2000, s. 303; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 337; Âli Mustafa Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 2290, vr. 204^b; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 462-464; *Keşfü'z-zunûn*, II, 2025; *Amasya Târîhi*, I, 13; İsmail E. Erünsal, *The Life and Works of Tâci-zâde Ca'fer Çelebi, with a Critical Edition of His Divân*, İstanbul 1983, s. XLIV-XLVI.

İSMAİL E. ERÜNSAL

TACNÂME

(bk. TAÇ).

TÂCÜ'İ-ARÛS

(تاج العروس)

Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmüsü'l-muhtâf* adlı Arapça sözlüğüne Murtaşâ ez-Zebîdî'nin (ö. 1205/1791) yazdığı şerh

(bk. el-KÂMÛSÜ'İ-MUHÎT; ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaşâ).

TÂCÜ'İ-LUGA

(تاج اللغة)

İsmâil b. Hammâd el-Cevherî'nin (ö. 400/1009'dan önce) Arapça sözlüğü.

Tam adı *Tâcü'l-luga ve şîhâhu'l-'Ara-biyye* olmakla beraber daha çok *Şîhâhu'l-luga* ve kısaca *eş-Şîhâh* diye anılır. Eserin adını "sîhâh"ın ("sahîh"ın çoğulu) yanı sıra müfred olarak "sahâh" şeklinde tesbit edenler de vardır. Cevherî *eş-Şîhâh*'i ile, özgün tertibi ve Buhârî'nin hadis ilminde yaptığı gibi yalnız sahih, fasih ve meşhur kelimelere yer vermesi bakımından Arap sözlük bilimi tarihinde yeni bir çığır açmış, aranan kelimeye ulaşmada daha kolay bir yöntem geliştirmiştir. Cevherî'den önce Halîl b. Ahmed'in *Kitâbü'l-'Ayn*'inde uyguladığı, köklerin ilk harfleri dikkate alınıp mahreçlerine göre tertibi ve iştikak ilgisini göz önünde bulundurarak aynı harflerin farklı sıralanmasından doğan köklerin aynı yerde toplanması (taklîb sistemi), İbn Düreyd'in *el-Cemhere*'sinde görülen kökün ilk harfini esas alan tertibi ve taklîb sistemi, Ebû Amr eş-Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Cim*'inde uyguladığı kökün ilk harfini esas alan tertibi, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *el-Ğarîbü'l-muşannef*'inde kelimelerin konularına göre sıralanması, Cevherî'nin dayısı İshak b. İbrâhim el-Fârâbî'nin *Divânü'l-edeb*'inde uyguladığı kelimelerin sarf kalıplarına göre tertibi aranan kelimeyi bulmada büyük zorluklar çıkarıyordu. Çünkü bükünlü dillerden olan Arapça'da kelimelerin başına ve ortasına eklenen harflerle değişim ve dönüşüme (ibdâl, idgam, kalb) uğrayan asıl harfler köklerin tesbitinde ve aranan kelimeye ulaşmada güçlük arz ediyordu. Bundan dolayı Cevherî, köklerin son harfleri ekleme harf-